

Јеромонах Др. Артемије Радосављевић

ОТАЦ ЈУСТИН У СВЕТООТАЧКОМ ПРЕДАЊУ¹

У наше време дошло је до, раније небивалог, поремећаја свих вредности, па се у том хаосу изгубио и заборавио прави однос и став чак и према највећим светињама Православља, посебно према Светом Предању.

Проблем није у томе што би неко богословски и научно одбацивао и негирао Свето Предање као такво, него у томе што је Свето Предање престало да игра било какву улогу у нашем практичном животу и раду, што се ми Православни, често и наши духовни пастори, у животу понашамо тако као да Светог Предања и нема, или бар да је оно за нас изгубило сваку практичну и вечну вредност.

Ово разматрање има за циљ да нас преко, у наше време, јединственог примера оца Јустина, његовог става и односа према Светом Предању, врати са наших опасних и пагубних странпутица на које смо залутали свесно или несвесно.

Да би се, пак, нешто могло рећи о оцу Јустину у светоотачком Предању, неопходно је најпре расчистити и објаснити неке појмове како не би дошло до неспоразума. Пре свега треба видети ко су Свети Оци и шта је светоотачко Предање, као и то како се и када се правилно њему следује. Без тих појашњења и, макар делимичних, погледа на то питање кроз историју православне мисли, не бисмо могли правилно схватити ни однос оца Јустина према Предању, нити одредити наш став према истоме, што је за нас веома важно.

*
* *

Реч „отац“ у Цркви се веома често чује, али она нема увек и свуда исто значење. Пре свега оци су били и називали се у хришћанској старини духовне вође и учитељи, који су имали важно место у животу младе Христове Цркве, и за то уживали велики углед и поштовање, што је одговарало високој вредности које има за хриш-

¹ Предавање одржано у Паризу 1982. г. на Сабору богомољачког братства „Отац Јустин“.

ћанство ново духовно рођење. Сами свети Апостоли своје ученике називају „чедима“ или „дечицом“, јер су их, по речима светог апостола Павла, „рађали у Христу Исусу Еванђељем“ (I Кор. 4, 15). То је свете Апостоле постављало у функцију духовних отаца или родитеља. Чедима су се називали и ученици њихових прејемника и наследника. Сасвим је природно и логично пошто су духовна рођења чад „чеда“, да се духовни родитељи називају оцима. Тако, рецимо, Александар, епископ јерусалимски, у својој посланици Оригену, изричито назива оцима њихове заједничке учитеље Пантена и Климента, осниваче Александријске катихетске школе². У смислу пак духовног родитеља отац се називао и сваки епископ у својој епархији, а касније и сваки свештеник. То се види из Мартирологија светог Поликарпа Смирноског. Када је свети Поликарп изведен на суд пред кнеза, гомила незнабожачка је урлала изазивачки: „Ово је учитељ Азије и отац хришћана“³.

У 4-ом веку назив „отац“ такође се давао с правом монашким вођама, пошто се организовање монашког живота тада постављало на принципу односа оца или авве и послушника као његовог духовног сина. Они су временом постали и кроз векове, све до данас, остали вође не само својих ученика у ужем смислу речи, него и многих лаика који су долазили к њима по духовну корист, савете, исповест грехова и тд. Оци пустиње „ПАТЕРЕС ТИС ЕРИМОУ“ били су оци целе Цркве, а њихове поуке, „Изреке отаца“, веома су широко примљене и укоренење у црквеној плироми.

Тек касније, кроз непрекидну борбу Цркве Божије са јеретцима, нарочито антитринитарцима, створен је и истакнут назив црквеног оца. Од тада ова реч постала је дефиниција за разликовање оних људи, који су путем писања или делатног учешћа у великим и Васељенским Саборима формулисали веру и православно учили у Цркви. Њих разуме свети Василије Велики, када наглашава да треба да се држи „оно чему смо се од Отаца научили“⁴.

По речима, пак, једног савременог грчког богослова, „Оци Цркве су они велики горостаси благодати, који су продужили дело Светих Апостола. Предани Христу душом и телом, опробани разноврсно на стази врлина, удостојили су се великог просвећења и правилно су управљали речју истине својим живљењем, својим проповедима и препуним божанске мудрости својим списима“⁵. Њихови текстови и животи представљају један од најдрагоценијих делова духовне заоставштине Цркве, и то најважнији после Светог Писма. Све што су Оци написали представља једну величанствену струју њиховог удубљивања у Реч Божју, и то удубљивање које се вршило не само умом, него упоредо и животом. Они су остварили заповести Божје од највећих до најмањих, и зато су управо имали толико просветљену мисао, толико продоран умни узлет у тајне божанског откровења. Висина њихових богословских узлета, исправност и тачност њихових

² Види код Јевсевија, Црквена историја 6, 14, 9.

³ Мучеништво Поликарпово, 12, 2.

⁴ Писмо 140, 2.

⁵ В. Мустакис, „Оци Цркве“ у „Религиозно-етичкој енциклопедији“ (на грчком), Атина 1966, том 10, 124.

догматских одлука објашњавају се једино тиме што су они не само изучавали „дању и ноћу“ Свето Писмо, него углавном тиме што су живели и дисали њиме⁶.

Међу Оцима Цркве јасно се запажају две основне групе. Прва је група учених Отаца који су дубоко познавали не само хришћанску науку, него су изучили мање-више и сву светску мудрост. Они су нам оставили у наслеђе богатство својих списа у којима се сусреће сведочанство Православља, и чији је ауторитет у стању да учврсти праву веру. Друга група Отаца, много бројнија од оне прве, су они који су неписмени у светској мудрости, али као врсни ученици Божји, обилују јаком и чврстом вером. Они нису оставили никакве списе иза себе, али су реч Божју ширили и утврђивали усменом проповеђу и светлим примером у животу, а на Саборима усвајали и потписивали саборске одлуке.

Главне, пак, одлике Отаца Цркве, било учених или неучених, углавном су две: велика светост живота и православно зрачење учењем. Ово друго не подразумева увек писану реч, а поготову не у смислу светске књижевности. Ко су пак Оци Цркве и које каквоће поседују, најбоље је изразила сама Црква установивши одређене празнике посвећене успомени оних Отаца који су учествовали на Васељенским Саборима. Тако на пр. успомену на 318 Никејских Отаца слави Црква у седму недељу по Ускрсу (управо на овај дан када смо се и ми овде сабрали), коју и назива Недељом Светих Отаца. Сва величанственост коју даје црквена свест овим људима, изражена је устима богонадахнутог црквеног песника у следећим речима: „Збор (=Сабор) Светих Отаца, сабравши се из свих крајева Васељене, одогматиче једну суштину и природу Оца и Сина и Духа Светога, и тајну богословља јасно предадоше Цркви. Њих похваљујемо у вери, православно говорећи: О божански скупе, богоречити оружници војске Господње, пресветле звезде духовнога неба, неоториве куле тајанственог Сиона, миомирисни цветови рајски, свезлатна уста Бога Речи, Никејска похвало, украси Васељене, усрдно се молите за душе наше“.⁷

Окићени таквим особинама и врлинама, Свети Оци су одувек били у великом и неослабном поштовању у Цркви Православној. Зато на једном месту и каже отац Јустин: „Ми не престајемо наглашавати да у Цркви најбоље мисле Свети Оци, јер они Духом Светим мисле“⁸. Стога у Православној Цркви Божјој никада није био прихваћен западњачки, схоластички приступ Светим Оцима, нити су усвајани њихови спољашњи критеријуми за распознавање Светих Отаца⁹. Напротив, на Истоку су од вајкада распознавали отачка својства по њиховом искуству и заједничарењу са мишљу претходних отаца, без да се труде да траже спољашња сведочанства.

Склони да, по своме рационализму, све подводе под извесне форме и калупе, на западу су, будући доследни својој схоластичкој мисли, почели да одређују границе отачкој епохи у Цркви, заборављајући на реч Божију да „Дух дише где хоће“ (Јован 3, 8), дакле, и

⁶ Исто.

⁷ Недеља 7-а по Ускрсу, Јутрење, Слава на хвалитне стихире.

⁸ О. Јустин Поповић, На Богочовечанском путу, Бгд. 1980, стр. 68.

⁹ Ти знаци су: 1. Православно учење, 2. светост живота, 3. потврда Цркве, 4. старина.

кад хоће. Неки од њих су одређивали као крај отачке епохе 787 годину, тј. годину Седмог Васељенског Сабора, неки су хтели да то буде 451. г. па чак и 313. По Панајоту Христу, грчком савременом богослову, Православна црквена свест која у свако време даје назив „оци“ изабраним сасудима благодати који су живели у стара времена, проширила је отачку епоху до краја византијског периода, а у будуће, помаћи ће је још и даље. То међутим не искључује да имају прва места у савести њеној Оци првих хришћанских векова, за време којих се изградила структура и формулисано до извесног степена догматско учење¹⁰. У сржи је, међутим, погрешно одређивати и фиксирати било које границе отачкој епохи, било да се ради о западњачким или неким принципима појединих православних богослова. То стога јер су Оци немисливи без Цркве, као и Црква без Отаца, и што у свако време, па и у наше, има људи савременика, који су по свему равни древним Оцима и достојни су да понесу то узвишено име. Тај назив с правом би у наше време могао да дође уз име светог Нектарија пентапољско-егинског, епископа Николаја охридско-жичког, оца Јустина ћелијског, оца Георгија Флоровског и др.

Главни и јединствени, рекли бисмо, предмет богословља Светих Отаца јесте Богочовек Исус Христос и Његово дело. Крајеугаони камен сваке њихове мисли, и свих скупа, јесте потресни факт да „РЕЧ ПОСТАДЕ ТЕЛО“ (ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο Јн. 1, 14). Око тога се окреће у целисти својој отачка књижевност, која у суштини није ништа друго до тумачење и обрада Јеванђеља Христовог. Неисцрпни извор ове књижевности је Предање у општем његовом значењу, које предаје Богочовека Христа и све што је од Њега, у Њему и у вези са Њим каснијим генерацијама.

Свети Апостоли у својим проповедима ретко су се позивали на сведочанства књига Старог Савета, него су проповедали углавном „оно што видеше, што чуше, што рукама својим опипаше“ (I Јн. 1, 1). Слично поступају и свети Оци у првом веку после светих Апостола. Они се у својим делима не позивају толико на књиге Новог Завета колико на догађаје Новог Завета, јер „оно што је важно било за Цркву био је тај самји сотириолошки факт оваплоћења Сина Божјег, а не средства и начин његовог предавања“¹¹. Нису књиге Новог Завета дале снагу и ауторитет Цркви, но обратно. Црква је преко Апостола дала дух свој књигама Новог Завета, а преко Отаца поставила печат свој на канон (=збирку) истих. Без Цркве Нови Завет је незамислив, и без Отаца Црква је незамислива. Тако књиге Новог Завета нису нешто изван Предања по шеми разликовања Писма и Предања, него је то Апостола записани део Предања¹².

Природно, са сакупљањем и формирањем Новозаветног канона, није се изгубио нити био занемарен усмени део Предања. Дуго време Писмо и усмено Предање постоје заједно као две гране једне и исте духовне стварности — Новозаветног Откровења. Касније, онај део Предања који није записан у свештене књиге Новог Завета, уне-

¹⁰ Види опширније о томе код П. Христу-а, Елиники Погрологиа (на грчком), Солун 1976, I, 26.

¹¹ П. Христу, нав. дело, стр. 91.

¹² Исто, стр. 92—93.

сен је у списе Отаца и Симболе цркава, као и у одлуке Васељенских Сабора, или је утеловљен у литургијске структуре Цркве. Па и поред свега тога, усменог Предања није нестало, јер увек остаје један неодредив елеменат који делује као сила у свагдашњем прилагођавању облика црквеног живота. Непрекинути и непрекидни континуитет Предања у Цркви омогућен је Духом Светим који у Цркви пребива од прве Педесетнице. Јер Господ Христос је обећао да ће после свога Вазнесења послати другог Утешитеља, Духа Истине, који ће од тада руководити ученике. И овај Дух никада није напустио Цркву, која по богомудрим речима Григорија Богослова и јесте по преимућству место делања Његовог.

За Православље и за Православне одувек је, а поготову данас, проблем Предања био проблем живота и смрти, вечнот живота и вечне смрти. Јер данас смо, вољно или невољно, запали у ћорсокак разних савремених кретања, као екуменизма, хуманизма, јалових дијалога и других друштвених болести савремене нам епохе, на коју се у потпуности могу применити речи светог Василија Великог, да је у њој „померена свака граница Отаца, и да се љуља темељ и зид догмата“¹³.

Кад кажемо Свето Предање, ми разумемо скуп свих истина вере, у почетку од Господа и Апостола предатих усмено вернима у Цркви, а затим неокрњено од стране Цркве предаваних кроз векове и делимично ауторитативно формулисаних од стране Васељенских Сабора, или помесних, на овима потврђених, а делимично ношених у заједничкој вери и савести Цркве и обухваћених у каснијим догматско-символичним текстовима, списима Отаца и богослужбеним књигама Цркве. У ширем смислу Свето Предање обухвата и сва остала црквена „предања“, она очувана у култу, животу, обичајима и уопште све оно што се односи на живот Цркве, а које треба да је у истом поштовању од црквене пуноће, али и да се разликује од догматских предања која се односе на истине вере¹⁴. Није, дакле, исте вредности све што је примљено од прошлости, нити је све оно што се прихвата из прошлости немитовно правилно. Као што је приметио још давно један православни епископ на сабору у Картагени 257. године: „Господ је рекао: „Ја сам истина, а не: Ја сам предање или обичај“. Постоји разлика између Светог Предања и разних предања¹⁵.

Појам Светог Предања представља нераздвојни појам са Светим Писмом, јер они сачињавају једну нераздељиву двоједину целину и што се тиче порекла, и садржине, и значаја обојега. Још је свети апостол Павле дао исту вредност и своме усменом и писменом учењу, рекавши: „Стојте и држите Предање којима се научисте или речју или из посланице наше“ (II Сол. 2, 15). Тако разумеју однос Светог Писма и Светог Предања и сви Оци Цркве, јер када говоре о стварима вере, помињу увек заједно и Свето Писмо и Свето Предање. Тако Свети Василије примећује: „Догме и проповеди које се у

¹³ О Светом Духу, 30, SC. 17, Paris 1968, стр. 522.

¹⁴ Н. Мицопулос, „Свето предање“ у „Религиозно-етичкој енциклопедији“, том 10, 24.

¹⁵ Архим. Калист Вер, Свето Предање извор православне вере, Православни Мисионар, Бгд., бр. 2/82, стр. 76.

Цркви чувају, једне имамо од писаног предања, а друге из апостолских Предања предате нама у тајнама примамо, пошто обадвоје има исту моћ за побожност¹⁶. Важност Светог Предања, као равносилног са Светим Писмом извора хришћанске вере је очигледна, када се узме у обзир да је свето Предање предпостојало Светом Писму, као усмена проповед Господа Христа и Апостола, те се Свето Писмо и представља као део првога, које је по надахнућу Духа Светог записано од Апостола и предато од њих вернима у Цркви.

Свето Предање у односу на Свето Писмо има извештан допуњујући карактер, јер га у нечему допуњује, посебно учећи оно што је у Св. Писму изнето некако магловито и затонетно. Тако по преимућству из Светог Предања предаване догме су одређивање Канона Светог Писма, број светих тајни, приснодевство Свете Богородице, призивање Светитеља у молитви, поштовање њихових икона и моштију, итд.

Тајна Предања је широка колико и тајна богочовечанског организма Цркве, садржи све што има Црква, и остаје неистраживо као и сама Црква. Ово Предање је апостолско наслеђе Цркве које је она примила од наследника светих Апостола, и истоветно је са вером, са догматима, са животом и са свима тајнама њеним. Тако, примера ради, свети Иполит нас учи да је Предање истоветно са вером, говорећи: „Верујемо, дакле, блажена браћо, по предању Апостола, да је Бог Логос сишао с неба у Свету Дјеву Марију, да би, оваплотивши се од ње... спасао палог човека“¹⁷. Следствено, и сама вера у оваплоћење Бога Логоса, јесте вера по Предању, јесте то само Предање. Свети Василије Велики у своме чувеном делу о Светом Духу, наводи многе примере неписаног Предања, који, по њему, сачињавају нераздвајни део саме писане пуноће апостолског Предања. Тако на пример, он наводи знак Часног Крста, окретање на Исток за време молитве, речи епиклезе, благосиљање воде за крштење и уља за миропомазање, трикратно погружење и одрицање од сатане за време крштења, итд.¹⁸ Такође и по Светом Иринеју (као уосталом и по свим Светим Оцима Цркве) „апостолско Предање обухвата целокупну Цркву и све што је у Цркви: презвитере или епископе, истинску веру (=православље), дарове Светог Духа, црквени поредак и организацију, праве црквене скупове, тј. Евхаристију, крштење, прави црквени живот и све друге елементе, који се налазе свуда у помесним апостолским црквама, а који сачињавају ипостас Цркве Божије у свету“¹⁹.

Слично богословствује о Светом Предању и отац Јустин Поповић, тумачећи познато место код апостола Павла: „Стојте и држите Предања, којима се научисте или речју или из посланице наше“, (II Сол. 2, 15). На питање: „шта су предања наша“, одговара: „Све што је Богочовек Христос сам и преко Светог Духа заповедио да др-

¹⁶ PG. 32, 188. Упор. Ориген, PG. 17, 157A.; Епифаније Кипарски, Против јереси, 2, PG. 41, 1048B.

¹⁷ ВЕПЕС, 6, 20.

¹⁸ PG, 32, 188A — 192C.

¹⁹ Атанасије Јевтић, Црква, Православље и Евхаристија по Св. Иринеју, „Теол. погледи“ бр. 1, 1972.

жимо и по томе да живимо: све што је предао Цркви Светој, у којој пребива непрекидно Сам са Светим Духом Својим... Све што је предато Апостолима од Спаситеља Христа и Светог Духа, сачињава управо Предање, Свето Предање... Једном речју, божанско и богочовечанско Предање је предавање кроз векове и кроз генерације самог Господа Исуса Христа, са свим божанским истинама и заповестима, свим благодатима и врлинама Његовим, као живог Бога и Спаситеља, у Цркви и као Црква. То управо и јесте Црква Христова као Богочовечанско тело Његово, дакле живо и протегнуто кроз векове Свето Предање, вечно живи Богочовек Христос и све што Он има у себи и што доноси са собом"²⁰. Или на другом месту то вели још језгровитије: „Личност Богочовека Господа Христа, преображена у Цркву, потопљена у молитвено, богослужбено безобално море благодати, и сва у Евхаристији, и сва у Цркви, — ето, то је Свето Предање"²¹.

Поред свега тога, тешко је, боље рећи немогуће је, поставити границе Предању, тј. адекватно дефинисати Предање, зато што Предање није просто једна теорија, или један скуп логичких закључака, него живот, и то живот богочовечанског тела Цркве. Па ипак, чини нам се да је дефиниција Светог Викентија Леринског »quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est« (што је свуда, што је свагда и од свих веровано било), била и остала најуспелија. Тумачећи овај свој став, сам свети Отац продужује: „Следујемо католичност (=посвудност) када исповедамо да је само она вера истинита, коју исповеда Црква у целини; древност — ако се ни под какву цену не удаљујемо од мишљења, за које је очигледно да су тако мислили стари светитељи и Оци наши; а сагласност, ако у самој овој древности следујемо термине и учење свих или скоро свих старешина и учитеља“²².

Да су овај принцип следовали сви Свети Оци, сведоче они сами у својим списима, где се често позивају на Предање апостола, на Предање Цркве, на сагласност са ранијим Оцима, истичући свуда и увек јединство Предања, јединство вере а са тим и кроз то јединство Цркве, као носиоца и чувара Православља и истинског Предања. Уопште узевши, речи светог Василија Великог: „Што су рекли, дакле, Оци наши и ми говоримо“²³, могу бити приписане било којем Светом Оцу.

Отуда и свештена пракса Васељенских Сабора да све своје догматске одлуке и одредбе почињу класичним изразом: „Следујући

²⁰ Архим Јустин Поповић, Човек и Богочовек (на грчком), Атина 1969, стр 201—203

²¹ Архим. Јустин, Православна Црква и Екуменизам, Солун 1974, стр. 74.

²² Commonitorium pro cath. fid. Aniq 1, 2; PL. 50, 640.

²³ О Светом Духу, 7. PG 32, 96А.

²⁴ Истини за вољу треба рећи да сви Сабори не користе исту дефиницију, иако је смисао свих њих исти као у горњем наводу. Тако II Вас. Сабор у своме првом канону вели: „Свети Оци, сабрани у Цариграду, одредили су да се не одбацује вера 318 Отаца сабраних у Никеји Витинијској, него да она остане читава (=непроменљива)... (Кармирис, I, 132). III Вас. Сабор у своме 7-ом Канону пише: „По прочитању овога (дакле, Никејског Символа вере и измена од Харисија филаделфијског презвитера), Свети Сабор је одлучио да не буде

Светим Оцима...²⁴ Говорећи о томе, о. Георгије Флоровски подвлачи да „Црква увек истиче од самог почетка истоветност вере кроз векове. Ова истоветност и сталност од апостолских времена, јесте најјаснији знак и сведок праве вере“²⁵. У јединству Цркве Христове, која је увек била, јесте и биће „стуб и тврђава истине“ (I Тим. 3, 15). Њој је предато од Господа преко Апостола и њихових наследника сва ризница вере и живота. Чувар, дакле, Светог Предања као и Светог Писма, јесте само Црква у целини својој, а не нека помесна црква, или још мање само њен епископ, као што је на Западу епископ Рима уздигнут и постављен за највишег чувара вере. Да би сачувала поверено јој благо кроз сву своју крстоносну историју, Црква је често обливана крвљу својих светих Мученика и Исповедника од првих векова па све до данас, због чега се њој могу приписати речи богомудрог светог владике Николаја, да је она „сва крвљу заливена, и сва славом окићена“. Предање будући апостолско, отачко и црквено, живи, чува се и може бити сачувано, само у једној таквој Цркви.

Да је Црква заиста вековни чувар Светог Предања, опет богонадахнуто сведочи Свети Викентије Лерински, тумачећи речи светог Апостола: „О Тимотије, предање (=паракалатихин) сачувај“ (I Тим. 6, 20). Ко је данас Тимотеј, вели свети Отац, ако не углавном католичанска Црква или посебно целокупно тело предстојника? „Предање, вели, сачувај“. Шта је Предање? То је оно што ти је поверено, а не оно што си ти пронашао; што си примио, а не измислио; оно не зависи од твоје генијалности, него од учења; није лични добитак, него заједничко предање; то је ствар теби поверена, а не од тебе створена. Не можеш бити њен творац, него чувар; не учитељ, него ученик; не вођа, но следбеник. Предање, вели, сачувај. Талант католичанске вере сачувај неокрњен и неупрљан; оно што ти је поверено, нека остане код тебе, јер ће се то тражити од тебе. Злато си примио, злато и да предаш; нећу да ми потуриш једно уместо другог... нећу изглед злата, него његову природу“²⁶. Држећи се тога принципа Црква је успела да очува своје Предање неокрњено кроз векове. Она кроз Свете Оце и Васељенске Саборе од првог до последњег, само једну свревредност исповеда, брани, верује, благовес-

дозвољено никоме да произноси, или пише, или слаже другу веру, осим одређене од Светих Отаца сабраних у граду Никеји са Светим Духом...“ (Карм. I, 155). IV Вас. Сабор у Халкидону (после уводних текстова и читања Символа вере I и II Вас. Саб.): „...Следујући, дакле, светим Оцима, сложно и заједнички сви учимо да се исповеда један и исти Син Господ наш Исус Христос...“ (Карм. I, 175). V Вас. Сабор у Цариграду (после изложења догматске одлуке вели: „Исповедивши, дакле, тако оно што смо примили од Св. Писма и Светих Отаца и одредаба о једној и истој вери од претходна четири сабора...“ (Карм. I, 197). VI Вас. Сабор, такође у Цариграду (после читања Символа вере I и II Вас. Сабора, и увода) продужује: „Следујући светих пет Васељенских Сабора и светим изабраним Оцима и сагласно одредивши, ... исповеда ... (следи одлука)“ (Карм. I, 223). Пето-шести Сабор у своме 38 канону вели: „И ми чувамо канон (правило) постављено од Отаца наших, које гласи...“ (Карм. I, 232); канон 84: „Следујући канонским одредбама Отаца, одређујемо...“ (234). VII Вас. Сабор у Никеји (после прочитања Символа вере I и II Вас. Сабора): „...следујући божанском учењу светих Отаца и предању католичанске Цркве, одређујемо...“ (Карм. I, 240).

²⁵ Св. Григорије Палама и отачко предање, „Теол. погледи“, бр. 1, 1972.

²⁶ Comm. I, 22, PL. 50, 667.

сти, и свебудно чува: Богочовека Исуса Христа, Који и јесте главно Предање, Свепредање Православне Цркве.

Али Црква није само стражар и чувар Светог Предања, него и јединствени орган предавања истог човеку. То стога, што ван тела Цркве могуће је да неко изучава и да се диви садржају Светог Предања као и Светог Писма, али без Божанске благодати која се у Цркви и кроз Цркву лије, не може да прими његов спасоносни утицај.

И поред оваквог тесног и нераздвојног односа и јединства Цркве и Предања, то ни у ком случају не значи да је Предање нешто окамењено, нешто без живота и покрета што Црква љубоморно чува, нити је пак Црква неки археолошки музеј, јер сва вековна стварност и живот Цркве показују супротно. Православно схватање Предања није статично, него динамично; није неко мртво прихватање прошлости, него искуство Духа Светог у садашњости. Јер је „Исус Христос јуче, данас и до века један и исти“ (Јевр. 13, 8). Предање је, као што смо већ видели, сама Црква, а Црква је живи богочовечански организам, који непрекидно живи и развија се не мењајући ништа од своје суштине и своје садржине. Исти свети Викентије, који, видели смо, целим својим бићем стоји за Предање, истовремено подвлачи идеју живог развоја и напретка Цркве. Напредак је, по њему, дозвољен и неопходан, али, како вели, „да буде стварни напредак и развој вере, а не њена измена. Стварни напредак бива, када се ова или она ствар раскрива по себи, а промена када се претвори у нешто друго“²⁷. Потребно је да се развијамо и напредујемо током векова у зрелости, у познању и мудрости и као појединци и као заједница, али увек укоренењени у истој мисли, у истој вери, у истом Предању Цркве.

Свето Предање, иако је у бити својој непроменљиво, ипак оно стално прима и прихвата нове облике који допуњују оно раније, допуњују али не истискују. Ову идеју Предања, као живе стварности, дивно је изразио отац Георгије Флоровски речима: „Предање је сведочанство Духа Светог, непрекинуто откривење и проповед благовести Духа... Да бисмо прихватили и схватили Предање, треба да живимо у Цркви, треба да имамо сазнање и осећање благодатног присуства Господа у њој, треба да осетимо благодатни дах Духа Светог у Цркви... Предање није само један заштитни, конзервативни принцип, него је оно пре свега принцип рашћења и препорода. Предање је стално пребивање Духа Светог у Цркви, а не само памћење и понављање речи“²⁸.

Како је пак могуће хришћанину на делу остварити хармонију чувања Предања с једне стране, и његовог развоја с друге стране, најречитије говори животни пут и дело Оца Јустина, који је божански мудро и светоотачки верно остварио у потпуности обоје у своме животу. За оца Јустина верност Предању и верност Оцима Цркве је једна и иста ствар. Верност Предању је и створила Оце, а Оци су опет сачували Предање. Једно без другог је немисливо и непостојеће.

Овај став према Предању одредио је и писмено изложио отац Јустин на почетку своје Догматике, поставивши као мото речи Све-

²⁷ Comm. I, 28—30, PL. 50, 668.

²⁸ Г. Флоровски, Саборност—католичанскост Православне Цркве, 1961. г.

тог Јована Дамаскина: „Ја нећу ништа своје говорити, него ћу укратко изложити оно што су рекли Божји мудри људи“²⁹. За Светог Јована Дамаскина овај метод и принцип није значио чисто и механичко понављање само готових фраза и израза, него предана и предањска верност истини изложеној у списима ранијих Отаца Цркве, тих уистину „Божјих мудрих људи“, али верност која не значи вербално понављање, него органски раст и узрастање. Исто тако и код оца Јустина, верност Предању се не састоји само у навођењу цитата из богате светоотачке ризнице, у коју он не само да је „завирио“, него је био као прави ризничар који је одлично познавао вредност њених трезора, него првенствено у органском духовном срастању са њима и урастању у тај мистички организам који се назива Црква — стуб и тврђава истине (I Тим. 3, 15). Отац Јустин је живео Предањем и у Предању, и зато је светоотачко-предањски и живео, и мислио, и говорио и писао.

Ако је једно од главних обележја Истине неизменивост, јер је „истина“ увек и свуда „иста“ и равна сама себи, као што је и Бог неизменив, јер је увек раван самом Себи, тако и код оца Јустина има једна црта која се тешко сусреће чак и код појединих великих светих Отаца. Та црта је у томе што је отац Јустин од младости своје, од првих својих написаних и објављених редака, па до последње записане мисли остао увек, кроз цео свој плодни списатељски и мислилачки живот, веран самом себи, или боље рећи истини којој је предано и предањски служио, о којој је мислио и писао. И стил, и језик, и неустрашиви став кад је у питању истина и Предање Православне Цркве, остали су непромењени кроз цео његов живот. У том смислу он се пред крај живота ваистину није имао рашта кајати или се чега одрицати од својих дела и мисли, као што су то многи, па често и велики умови, чинили.

Он је био те ретке среће, или боље рећи милости и промисла Божјег, да је од самог почетка ступио на прави пут следовања Господу Христу кроз следовање Светим Оцима и Светом Предању, и да са њега није свртао ни лево ни десно, ма у каквим се околностима и опасностима нашао. То је оно што особито очарава и привлачи оцу Јустину. Он је био, јесте и остаће светли пример исправног и усправног става којим се у Цркви живи и дела.

Многима је такав став оца Јустина личио на својеглавост, непокорност, сепаратизам и одударање од општеприхваћених манира и норми тога времена. Много је због тога пострадао и гоњен био од немила до недрага, али се сн свога пута није могао одрећи, јер тај пут није био његов но Христов, како је негде лично записао. Многи су га због тога осуђивали и осуђују, јер их је његов исправан еванђелски, апостолско-светоотачко-предањски став пекао као жеравица, јер им је оведочио, иако не увек речима, да су они на погрешном путу, којег се нису хтели одрећи јер им је пријатан и удобан. Отац Јустин је само о једном водио рачуна: да се Богу не замери и да Његову Истину не изневери. Шта ће људи мислити о његовом ставу и поступцима, није га се много тицало, јер је био спреман за истину Божију претрпети и хиљаде смрти (његов лични израз), када би то

²⁹ Јером. Др. Јустин, Догматика Православне Цркве, књига прва, Београд 1932, стр. 9.

било могуће. Зато се код многих савременика и познаника оца Јустина створило осећање, а неки то и јавно изражавају, да је отац Јустин био и остао савест Српске Цркве, а ми бисмо додали: и не само Српске. Јер, отац Јустин је растао, живео и делао у атмосфери еванђелске богочовечанске стварности, а кроз то и у атмосфери целокупног апостолско-светоотачког Предања Цркве Христове Православне. Зато он и припада целој васељенско-католичанској Цркви, као уосталом и сви свети Оци и уопште Светитељи Божији. Ни један Светитељ не остаје затворен у уске границе једног народа, или неке помесне цркве, зато што се он и спасава у Цркви, у заједници „са свима Светима“, те свима и припада.

Отац Јустин је једна комплетна и свестрана личност, што га чини блиским и својим свим групама и категоријама у које би се свети Оци могли разврстати по овом или оном критеријуму.

У интересовању за проблеме светске литературе и философије, отац Јустин је био сличан и близак групи учених Отаца Цркве, особито светом Јустину Мученику и философу, чије је и име на монаштву узео, као и великим Кападокијцима Светом Василију Великом и Григорију Богослову³⁰. Јер као што су они кроз дубоко и темељно упознавање и проучавање грчке књижевности и философије, осетили немоћ људске мисли да сама реши вечне проблеме људског постојања, па свом душом, свим срцем и свим умом предали се и приљубили Господу Христу, тако је и отац Јустин од младости своје изучавао светску мудрост и „философију по човеку“ (Кол. 2, 8), али је убрзо увидео да га то све више и дубље уводи у мрачне лавиринте овога света из којих нема излаза, те се обратио и свим бићем предао јединој истинској и непролазној Мудрости — Богочовеку Христу. На путу пак „философије по Богочовеку“ отац Јустин је имао незамениве учитеље и сјајне примере за следовање у лицу Светих Отаца Цркве Православне, особито пак светог Јована Златоустог, светог Макарија Египатског, светог Атанасија и Василија, светог Исака Сирина и Симеона Новог Богослова, и многих других. На личном опиту упознавши да је тајна сваког Светитеља Господ Христос Који је све и сва у његовој души, у његовој савести, у његовом срцу, у његовом животу и његовом раду, отац Јустин богомудро закључује да „и данашњи хришћанин — може бити прави хришћанин само ако буде вођен Светитељима из дана у дан“³¹.

Поред ове сличности и сродности са ученим Оцима и богословима Свете Цркве, отац Јустин је не мање био близак и свој и групи, у светском смислу „неуких“ Отаца, као што је био свети Николај Мирликијски, свети Спиридон Тримитунтски и многи други. Као и ови Свети Оци, отац Јустин се одликовао детињски чистом и искреном вером у Господа Христа, претачући ову веру у надчовечанске молитвено-аскетске подвиге, у којима је сав горео и сагоревао. Његов подвижнички живот и непрестане молитве праћене обиљем суза и унутарњих вапаја, и против његове воље нису могле остати сакривене и непознате, привлачиле су и одушевљавале не само богочезниве православне душе, него и неке иновечне, који су имали

³⁰ На Богочовечанском путу, Београд 1980, стр. 21.

³¹ Исто, стр. 24.

прилику да оца Јустина изближе упознају. За оца Јустина је целог живота важила девиза светог Григорија Богослова: „Треба најпре себе очистити, па онда друге учити чистоти; треба најпре себе учинити мудрим, па онда друге учити мудрости; треба најпре сам постати светлост, па онда друге просвећивати; треба се најпре сам приближити Богу, па онда друге приводити Њему; треба најпре сам постати светим, па онда друге освећивати“³². Примењујући тај светоотачки принцип, отац Јустин је непоштедним самоодречним подвизима (нарочито поста, молитве и суза) себе прерађивао у великог подвижника нашег времена, и зато се ваистину показао у свему сличан Светим Оцима подвижницима и правим Христовим богословима³³.

Из овако животне блискости, верности и сличности оца Јустина са Светим Оцима, природно ниче и расте и богословска верност и досленост отачком Предању, о коме је раније било речи. Истина, као што његов подвижничко-врлински живот није био слепа копија овог или оног раније од неког светог Оца проживљеног живота, него оригиналан лични и непоновиви живот „са свима Светима“, тако и његово богословље није било механичко и вербално понављање богословља Светих Отаца, него органско узрастање и израстање из њега. То није ништа друго до богословским језиком описана и изражена, из личног опита спозната, тајна оваплоћења Богочовека Христа у личном животу сваког истинског верника. То нам сведоче сва дела његова, почев од сачуваних записа и свезака ђачких и студентских до последњих објављених или још необјављених дела његових.

Ова верност светоотачком Предању и уједно сва оригиналност структуре и израза оца Јустина, најјасније се огледа у писању Догматике, те „Православне философије истине“, како је он то своје дело назвао, поготову II и III тома, у којој на јединствен, и од времена Светих Отаца до данас непоновљен и непоновљив начин, излаже свесвету истину Православља: О Богочовеку и Његовом делу (Христологија и Сотериологија, Еклесиологија, Пневматологија и Есхатологија).

Сва богословска дела оца Јустина, а Догматика на првом месту, јасно и непобитно сведоче шта су за њега били и значили Свети Оци и њихово догматско богословље. О томе он сам смиреноумно и светоотачки озбиљно сведочи: „Православље је Православље Светитељством. Светитељство је живот у Духу Светом и Духом Светим. Нема Православља изван Светитељства, изван духоноштва. У свету људских стварности Светитељство је мерило православности. У мери Светости је мера православности. Православно је само оно што је од духоносних Светитеља, од Светих Отаца Цркве. Православно богословље је једино еванђелско богословље, јер је од Духа Светога, јер је од духоносних Апостола и Светих Отаца: „Свјатим Духом богословије“... Да, истинско, еванђелско богословље бива само Духом Светим, добија се само Њиме, и ствара се само Њиме. Отуда су за нас православне духоносни Оци Цркве — једини прави богослови о Тросунчаном Богу. Они су наши вођи, они — православија наставници, они — трубе Духа Светога, они — тајници Свете Тројице, они — очи Христове. Због свега тога они су и мерило и провера свега

³² Исто, стр. 40.

³³ Исто, стр. 41—42.

православног, свега еванђелског. Што није од њих, што није у духу њиховом, није православно. Само оно што се може проверити њиховим духом, подвести под њихово учење, јесте православно, јесте вечито. Изучавање Светих Отаца примарни је стога посао православног богослова. Ту се мисао крштава у живој води, и сва отиче у живот вечни. Душа се подмлађује, мисао окриљује и креће по орловски чистим висинама. И расте кроз све божанске бескрајности, потстицана својом богочежњивом логосношћу³⁴. Оваква исцрпна, дубока и истинита похвала и оцена Светих Отаца није никада, нигде и ни од кога изречена. Говорећи о Светим Оцима, отац Јустин уједно износи и свој став према савременом помодарству у свему па и у богословљу. „Ми не престајемо наглашавати, вели он, да у Цркви најбоље мисле Свети Оци, јер Духом Светим мисле... Има их који траже реформизам у Цркви, а не осећају да је модерни реформизам за Православну Цркву исто што и деформизам... Зато што смо одступили од наших незаменљивих православних Светих Отаца и Подвижника, заразили смо се кожним, корним западњачким реформизмима. Заборавили смо заповест: „Не саображавајте се овоме веку, него се преобразите обновљењем ума овога, да бисте могли кушати које је добра и угодна и савршена воља Божија“ (Рим. 12, 2)³⁵. Зато отац Јустин препоручује: „Молитвом и побожношћу се чува свето Предање од сваког људског демонизма и ђавољег хуманизма, и у њему сав Господ Христос, Који и јесте вечно Предање Цркве“³⁶.

Доследан и веран Светим Оцима у позитивном учењу и излагању православних истина вере, отац Јустин им је не мање доследан у ставу и односу према јеретицима сваке врсте. Често је отац Јустин, а поготову у задње време указивао на опасности како од римске унијатске пропаганде и неприхвативог за православног човека папизма и протестантизма, тако и против модерне свејереси екуменизма, као и против нејеванђелског става и односа према њему неких православних представника. Још 1927. године осврћући се на један тадашњи римокатолички позив Православнима да приђу и потчине се Римској цркви и папи, отац Јустин, између осталог, пише: „... Мали је човек, сувише мали, па био он и папа да би могли оставити Богочовека и да би пришли човеку... Папопоклонство, — човекопоклонство изазива сетан осмеј на жалостивој души православној и она се даноноћно моли Сладчајшем Господу, да све човекопоклонице поведе путем Богочовечанске Истине у живот Богочовечански“³⁷.

Познато је класично становиште оца Јустина да постоје три главна пада у историји рода људског: Адамов, Јудин, папин. Адамов пад — отпад од Бога; Јудин пад — продаја Бога; папин пад — хтети заменити Богочовека човеком, зато је и најтежи. Догмат римокатоличке цркве о непопрецивости папе — човека, по оцу Јустину, није друго до ренесанс незнабоштва и многобоштва³⁸. Зато је: папизам — први протестантизам, по речима истиновидца Хомјакова³⁹.

³⁴ Исто, стр. 54.

³⁵ Исто, стр. 68.

³⁶ Православна Црква и Екуменизам, стр. 74.

³⁷ „Хришћански живот“, 5—9, 1927. г.

³⁸ Прав. Црква и Екуменизам, стр. 178—179.

³⁹ Исто, стр. 185.

Светомаксимовски је непоштедан отац Јустин и према савременом екуменизму. „Екуменизам је, по оцу Јустину, име за псевдохришћанства, за псевдоцркве Западне Европе... А сва та псевдохришћанства, све те псевдоцркве нису друго но јерес до јереси. Њима је заједничко име: свејерес. Зашто? Зато што су у току историје разне јереси негирале или унакажавале поједине особине Богочовека и на Његово место стављају европског човека. Ту нема битне разлике између папизма, протестантизма, екуменизма и осталих секата, чије је име легеон“⁴⁰. Из оваквог стања ствари светоотачки је логичан закључак оца Јустина да „без покајања и ступања у истиниту Цркву Христову неприродно је и бесмислено је говорити о неком уједињењу „цркава“, о дијалогу љубави, о Intercommunion“⁴¹.

Овакав став оца Јустина према јеретцима, ниуком случају не значи мржњу, него крик христочевље душе због заблуде и пропасте оних за које је Христос умро на Крсту. То је израз верног следовања Светим Оцима и богочовечанској истини Цркве Православне. Нема сумње, он само оваплоћује у своме животу оно што је богонадахнуто изразио свети Максим Исповедник у речима: „Ја не желим да се јеретици муче, нити се радујем њиховом злу, — Боже сачувај! — него се већма радујем и заједнички веселим њиховом обраћењу. Јер шта може вернима бити милије него да виде да се растурена чеда Божја саберу у једно. Ја нисам толико помахнитао да саветујем да се немилост више цени него човекољубље. Напротив, саветујем да треба са пажњом и искуством чинити и творити добро свима људима, и свима бити све како је коме потребно. Притом, једино желим и саветујем да јеретцима као јеретцима не треба помагати на подршку њиховог безумног веровања, него ту треба бити оштар и непомирљив. Јер ја не називам љубављу него ЧОВЕКОМРЖЊОМ и отпадањем од божанске љубави кад неко потпомаже јеретичку заблуду, на већу пропаст оних људи који се држе те заблуде“⁴².

Отац Јустин као сумирајући став и учење свих Светих Отаца о јеретцима, пише: „Учење Православне Богочовечанске Цркве Христове кроз Свете Апостоле, кроз свете Оце, кроз свете Саборе о јеретцима, јесте ово: јереси нису Црква, нити то могу бити. Зато у њих не може ни бити светих тајни; поготову свете Евхаристије, — те Тајне над тајнама. Јер света Евхаристија и јесте све и сва у Цркви: и сам Богочовек Господ Христос, и сама Црква као тело Његово, и уопште све Богочовечанско. Intercommunion — општење са јеретцима у светим тајнама, нарочито у светој Евхаристији, — то је најбезочније издајство Господа Христа, издајство Јудинско; и притом издајство васцеле Цркве Христове, Цркве Богочовечанске, Цркве Апостолске, Цркве Светоотачке, Цркве Свето предањске, Цркве Једине“⁴³.

После свега овога сасвим је разумљива сета и негодовање оца Јустина против става појединих православних представника, који олако прелазе преко овако предањског става Отаца, Сабора, Цркве према јеретцима, постајући и сами чланови и укључујући своје Цркве у

⁴⁰ Исто, стр. 189.

⁴¹ Исто, стр. 190.

⁴² Писмо, XII; PG. 91, 465C.

⁴³ Православна Црква и Екуменизам, стр. 190—2.

такозвани „Екуменски Савет цркава“, који, по оцу Јустину, није ништа друго до скуп свих могућих јереси. Може ли се са јеретицима заједнички молити, од њих тајне примати и истима свете Тајне Цркве Православне раздавати, и — православан остати? Јасно је и за коначку савест да је тако нешто немогуће и немисливо. Сви покушаји да се такви ставови бране или правдају „љубављу“ према јеретицима, „дијалогом љубави“, „жељом за јединством“ и тд. нису ништа друго до инјекције наркотика за успављивање и умртвљење црквене свести код православних верника. Не треба се варати: „Суштина љубави је истина; и љубав живи истинујући“. Стога, нема „дијалога љубави“ без дијалога истине. Иначе, такав дијалог је неприродан и лажан. Отуда и заповест христовог Апостола: „Љубав да не буде лажна“ (Рим. 12, 9). Дељење и раздвајање љубави и истине само је знак недостатка богочовечанске вере и изгубљене духовне богочовечанске равнотеже и здравоумља. У сваком случају, закључује отац Јустин, то никада није пут Светих Отаца⁴⁴.

Будући у свему доследан Светом Предању и Оцима Цркве, отац Јустин богомудро предлаже једини могући излаз из свих безизлаза. А то је: Апостолска Богочовечанска вера — свестрани повратак на Богочовечански пут Светих Апостола и Светих Отаца⁴⁵. То, и само то, може спасти и ослободити робовања разним хуманистичко-хоми-нистичким човекоугодништвима, и човекослужењима, и спрати све грехе⁴⁶.

Уопште узевши, отац Јустин и својим животом и својом усменом и писаном речју, на себи својствен и доличан начин благовести, поручује и у аманет нама оставља оно што су Оци Светих Седам Васељенских Сабора указали и потврдили као једини православни пут, пут Богочовечански, којим треба неустрашиво ићи кроз све тмине и помрчине овога века и света. И он може с пуним правом у хору Светих Отаца да исповеди пред свима анђелима и људима: „... Као што су Пророци видели, као што су Апостоли научили, као што је Црква примила, као што су Учитељи одогматили, као што се васељена сагласила, како је благодат заблистала, како се Истина доказала, како је лаж прогнана, како се Премудрост смело јавила, како је Христос потврдио, — тако мислимо, тако говоримо, тако проповедамо Христа Истинитог Бога нашег... То је вера Апостолска, то је вера Отачка, то је вера Православна! та вера утврди васељену“⁴⁷.

⁴⁴ Исто, стр. 191—192.

⁴⁵ Исто, стр. 216.

⁴⁶ Исто, стр. 217.

⁴⁷ Акта Св. VII Васељенског Сабора, седница 4, и Синодикон Православља.

Summary

Hieromonk Dr. Artemiye Radosavlevich

FATHER JUSTIN POPOVICH AND THE PATRISTIC TRADITION

At first the author gives the definition of the term »father« in the Orthodox Holy Tradition: one who lives in the Holy Spirit, be it as an illiterate desert father or as a highly educated ecclesiastical writer — Church Father.

Father Justin Popovich combined in his struggle both types of patristic life style.

Holy Tradition is a living testimony of the Holy Spirit, uninterrupted Revelation and proclamation of the Good News in and by the Church.

Father Justin has proved by his life and writings to be the conscience of the Serbian Orthodox Church, and even much wider. He has stigmatized the ambiguities of the Ecumenical Movement. His »Dogmatics« bears a subtitle: »*The Orthodox Philosophy of Truth*«. He described the universal history of Mankind as being shaken by three disasters: the Fall of Adam, disobeying God; the Fall of Judas, betraying Christ, and the Fall of Pope, claiming to embody the infallible Tradition of the Church. Pope's one-sided interpretation of the Holy Tradition is the first example of an individual who arrogates to himself a right to comment and interpret the Bible *on his own authority*, disregarding the established consensus of the Holy Tradition. By this individualistic behaviour the Pope would have been the »first Protestant« (According to Homiakov).